

K ODBORNEJ TERMINOLÓGII V SLOVENSKEJ RÓMČINE

ANNA RÁCOVÁ

Ústav orientalistiky Slovenskej akadémie vied, Bratislava, Slovensko

RÁCOVÁ, Anna: On technical terms in the Slovak Romani. *Jazykovedný časopis* (Journal of Linguistics), 2018, Vol. 69, No 3, pp. 462 – 472.

Abstract: The aim of this study is to identify possible methods of formation of Romani technical terms by means of an analysis of a Slovak-Romani dictionary of administrative and legal terms. If the existing word stock of Romani is felt to be insufficient, missing words are added by borrowing from Slovak. The borrowings serve as one-word or multi-word terms (*štatutaris* – ‘štatutár’/‘statutory person’; *bežno učtos* – ‘bežný účet’/‘current account’); however, more often they serve as components of multi-word, most frequently two-word terms which take the form of semi-calques. Romani components of the semi-calques are either words used in their common dictionary meaning or neologisms. The analysed terminology is characterized by a high rate of homonymy of adjectival forms in the function of the determining component in multi-word naming units. The characteristic feature of the analysed Romani terminology is instability, which manifests itself especially in the use of various terms to denote the same content, either Romani terms or variant forms of terms (*iribnaskeri forma* – ‘písomná forma’/‘written form’, *irindi informácia* – ‘písomná informácia’/‘written information’).

Key words: Slovak Romani, technical terms, borrowings, semi-calques, calques, neologisms, prepositional phrases, descriptions, instability

ÚVOD

Do deväťdesiatych rokov 20. storočia sa rómčina na Slovensku používala takmer výlučne ako hovorený jazyk v rómskom prostredí. Nové možnosti získala po oficiálnom uznaní Rómov za národnostnú menšinu na Slovensku v roku 1991 a k upevneniu jej pozície malo prispieť aj jej vyhlásenie za štandardizovaný jazyk v roku 2008. Rómsky jazyk sa častejšie začal objavovať v médiách a krásnej literatúre, no len veľmi sporadicky sa používal v odbornejších textoch, v ktorých sa chýbajúca slovná zásoba dopĺňala prevzatiami zo slovenčiny a ad hoc utvorenými neologizmami (Rácová, 2000, 2010). Až v roku 2012 dostali Rómovia príležitosť zamerať sa na tvorbu odbornej terminológie pri práci na terminologickom slovníku administratívno-právnych výrazov (Cina – Kaliáš – Samko – Rusnáková – Adam, 2012). Vytvorila ho skupina rómskych autorov na podnet Úradu vlády Slovenskej republiky v zmysle §7a ods. 1 zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov.¹ Základ slovníka tvorí databáza najpoužívanejších slovenských výrazov a fráz z vybraných oblastí štátnej správy a samosprávy

¹ Rovnaké slovníky vznikli aj pre maďarský, rusínsky a ukrajinský jazyk.

miest a obcí v Slovenskej republike. Heslá sú usporiadané abecedne podľa slovenských pomenovaní, nerozlišuje sa oblasť, do ktorej pomenovanie patrí (napr. sociálna práca, doprava, výstavba, regionálny rozvoj, životné prostredie, financie, miestna správa). Ako uvádzajú autori projektu, slovník je určený predovšetkým zamestnancom orgánov verejnej správy, ktorí v komunikácii využívajú jazyky národnostných menšín, tlmočníkom a prekladateľom ako podklad na preklad úradných textov, tlačív a dokumentov z oblasti verejnej správy a práva, ako aj občanom, ktorí pri vybavovaní úradných vecí potrebujú používať odborné výrazy v menšinových jazykoch.

Na tvorbe terminologického slovníka sa podieľali Rómovia, ktorí dovtedy nemali s lexikografiou žiadne skúsenosti. Pri práci sa mohli opierať o svoju znalosť rómčiny, o *Slovensko-rómsky a rómsko-slovenský slovník* od Anny Koptovej a Martiny Koptovej (2011) a o starší *Slovensko-rómsky a rómsko-slovenský slovník* od Jána Berkyho, Jozefa Prokopa st. a Michala Stojku (1996). Ako opora im mohol poslúžiť *Rómsko-český a česko-rómský kapesní slovník* od Mileny Hübschmannovej, Hany Šebkovej a Anny Žigovej (1991).

Terminologický slovník poskytuje veľa podnetov, často jednotlivostí na zamyslenie a na analýzu, no zámerom tejto štúdie je upriamiť pozornosť na hlavné prístupy k tvorbe odborných termínov v rómčine, ako sa odzrkadľujú v analyzovanom slovníku.

Slovník obsahuje rôznorodé jednoslovné aj viacslovné termíny, pričom prevládajú dvojslovné pomenovania. Utvorené sú pomocou prevzatí zo slovenčiny a rómskych pomenovaní rozličného charakteru (slov s pôvodným významom, slov s obohateným významom a neologizmov). Nechýbajú ani termíny s predložkovými väzbami a opisy.

PREVZATIA ZO SLOVENČINY

V dôsledku historických a spoločenských okolností v rómskej slovnej zásobe chýba pomerne veľa pomenovaní, ktoré sú v iných menšinových jazykoch na Slovensku bežné, napr. stav, trvalá adresa, bydlisko, hodnotenie, hranica, príjem, poznámka, jedinec, mapa, cena, doklad, podmienky, spôsobilosť a mnohé ďalšie. Chýbajúce slová sa často dopĺňajú prevzatiami zo slovenčiny, čo sa vo vysokej miere odráža aj na tvorbe odbornej terminológie zachytenej v slovníku. Prevzaté slová sa integrujú do rómskej slovnej zásoby prostredníctvom ortograficko-ortoeipickej, morfematickej a morfolologickej adaptácie.²

Do pravopisného systému rómčiny sa prevzatia začleňujú nahrádzaním slovenských grafém, ktoré neobsahuje rómska abeceda, inými grafémami: *y* sa mení na *i* (*vidavkos* ‚výdavok‘, *simboli* ‚symboly‘, *plinoskero* ‚plynový‘), *ó* na *o* (*dostojnikos*

² Takýmto spôsobom sa zo slovenčiny do rómčiny preberala aj lexika obsiahnutá v bežnej slovnej zásobe zachytenej v slovníkoch.

‚dôstojník‘, *dokazno* ‚dôkazný‘), ä sa mení na *e* (*peta* ‚päta‘, *zavezno* ‚záväzný‘). Písmeno *i* v slovenských dvojhláskach *ia*, *ie* sa nahrádza písmenom *j* (*licencijs* ‚licencia‘, *žiadateľis* ‚žiadateľ‘; *trjeda* ‚trieda‘, *osvedčeňje* ‚osvedčenie‘). Aj v slovenčine cudzia graféma *x* sa v rómčine spravidla nahrádza skupinou spoluhlások *ks* (*telefaksos* ‚telefax‘, *taksacija* ‚taxácia‘, *taksislužba* ‚taxislužba‘). V prevzatých slovách sa zjednodušujú zdvojené spoluhlásky (*povinosť* ‚povinnosť‘, *smenosť* ‚zmennosť‘, *sezono* ‚sezónny‘). Výslovnosti sa prevzaté slová prispôsobujú v ortografii zaznamenávaním mäkkčov (*hraňica* ‚hranica‘, *nadobudateľis* ‚nadobúdateľ‘, *opravňeňje* ‚oprávnenie‘) a skracovaním dlhých samohlások (*dlžnikos* ‚dlžník‘, *vimeris* ‚výmer‘, *spravcas* ‚správca‘).

Pri morfeologickej adaptácii dochádza k zmene morfeologickej štruktúry niektorých lexém. Maskulínne substantíva zvyčajne priberajú sufixy *-os*, *-is* (*auditoris* ‚audítor‘, *kartografos* ‚kartograf‘). Aj v neutrách internacionálnej povahy sa nahrádza pôvodný sufix *-um* sufixom *-os* (*muzeos* ‚múzeum‘, *centros* ‚centrum‘). Slovenské feminína zakončené na mäkkú spoluhlásku v rómčine priberajú sufix *-a*: *daňa* ‚daň‘, *povinosť* ‚povinnosť‘, *kapotaža* ‚kapotáž‘. Suffixy *-j*, *-á* v prevzatých adjektívach sa nahrádzajú rovnakou koncovkou *-o*, na rozdiel od pôvodných rómskych adjektív, pri ktorých sa rozlišujú maskulína a feminína (*dopravno inšpektoratos* ‚dopravný inšpektorát‘, *chemicko latka* ‚chemická látka‘), deverbatívne adjektíva sa integrujú do rómčiny pribráním sufixu *-men* (*dokončimen ačhaviben* ‚dokončená stavba‘) a pod. Prevzaté slovesá sa adaptujú do rómčiny pribráním slovesného sufixu *-el* (*fakturi-nel* ‚fakturovať‘, *podmjeňinel* ‚podmieniť‘). Preberajú sa aj s pôvodnými slovenskými predponami, ktorými sa v slovenčine môže vyjadriť vid alebo spôsob slovesného deja (*prilepinel* ‚prilepiť‘, *zlikvidinel* ‚zlikvidovať‘). Prevzaté adverbiá sa v niektorých prípadoch adaptujú do rómčiny pribráním rómskej adverbiálnej koncovky *-ones* (*podmjeňečnones* ‚podmienené‘, *predbežnones* ‚predbežne‘).

Pri morfolologickej adaptácii je najvýraznejším javom rodová adaptácia. Vzhľadom na to, že v rómčine sa rozlišuje len mužský a ženský rod, slovenské neutrá sa adaptujú do rómčiny ako maskulína (*platnos* ‚plátno‘, *zastupiteľstvos* ‚zastupiteľstvo‘, *strediskos* ‚stredisko‘). Zriedkavo sa adaptujú ako maskulína aj niektoré feminína (*adresis* ‚adresa‘). Substantíva sa potom podľa zakončenia v nominatíve singuláru pričlenia k určitej deklináčnej paradigme.

Prevzaté slová sa integrujú aj do slovotvorného systému rómčiny. Stávajú sa motivantom ďalších odvodených slov. Napríklad adjektíva utvorené od slovenského odvodzovacieho základu môžu byť slovotvorne upravené pripojením rómskeho sufixu *-ker-* (*daňakero* ‚daňový‘, *fabrikakero* ‚továrenský‘, *školakero* ‚školský‘), stávajú sa odvodzovacím základom pre pomenovanie osôb pomocou prípony *-ker-* (*daňakeriskero* ‚daňovník‘). Často sa od nich tvoria abstraktné substantíva pomocou sufixu *-iben* (*počtiben* ‚početnosť‘, *šporiňiben* ‚úspora‘) a *-išagos* (*zasobišagos* ‚zásobovanie‘, *rozkopalšišagos* ‚rozkopávka‘; Rácová, 2012, 2015b) a pri prevzatých slovesách sa ojedinele pripájajú k slovesnému základu derivačné formanty indikujúce naprí-

klad opakovanosť deja, ako sú *-av-*, *-ker-*, *-avker-* (*zaručinkerel* ‚zaručovať‘ oproti *zaručinel* ‚zaručiť‘).

Takto adaptované prevzatia zo slovenčiny potom slúžia ako jednoslovný termín (*štatutaris* ‚štatutár‘, *rozpočtos* ‚rozpočet‘) alebo nehybridný viacslovný termín utvorený len z prevzatých komponentov (*digitalizovano mapa* ‚digitalizovaná mapa‘, *verejno porjadkos* ‚verejný poriadok‘, *centralno prijmos* ‚centrálny príjem‘; *krajoskero pamiatkovo urados* ‚krajský pamiatkový úrad‘ a ďalšie). Popri rómskych slovách sú aj komponentmi viacslovných termínov, najčastejšie dvojslovných (*konštrukčno zathoviben* ‚konštrukčná vrstva‘, *calkovo gin* ‚celkový počet‘, *themutni oblasta* ‚krajinná oblasť‘, *diveskero limitos* ‚denný limit‘), ale aj trojslovných (*daňakero identifi-kačno gin* ‚daňové identifikačné číslo‘, *informačno-reklamno ispidl'ipen* ‚informačno-reklamná výstrč‘, *mimorospočtovo lovengero fondos* ‚mimorozpočtový peňažný fond‘), teda hybridných viacslovných termínov – polokalkov.

POLOKALKY

Polokalkovanie je v analyzovanom slovníku najčastejším spôsobom tvorenia odborných termínov. Pri polokalkoch ide zvyčajne o dvojslovné substantívne pomenovania, v ktorých môže byť zo slovenčiny prevzatý prvý komponent (určujúce adjektívum) alebo druhý komponent (určované substantívum) a neprevzatý komponent termínu tvorí buď kalk slovenského pomenovania, alebo neosémantizmus, alebo neologizmus. Takto popri nehybridných dvojslovných termínoch utvorených z rómskeho adjektíva + rómskeho substantíva (*odmukhl'i kečeň* ‚odpustený dlh‘, *phuvakero drom* ‚pozemná komunikácia‘, *avralutno pašal'ipen* ‚vonkajšie prostredie‘) alebo z prevzatého adjektíva + prevzatého substantíva (*špecialno škola* ‚osobitná škola‘, *suhrno vikazos* ‚súhrnný výkaz‘, *technicko kontrola* ‚technická kontrola‘) vznikajú hybridné dvojslovné termíny utvorené z prevzatého adjektíva + rómskeho substantíva (*adaptačno sikhaviben* ‚adaptačné vzdelávanie‘, *administrativno than* ‚administratívny priestor‘, *pravnicko dženo* ‚právnická osoba‘) alebo z rómskeho adjektíva + prevzatého substantíva tvoriaceho základ pomenovania (*vachtoskero režimos* ‚časový režim‘, *žuži vyplata* ‚čistý plat‘, *sthod'i daňa* ‚vyrubená daň‘).

Avšak rómske slová, ktoré sa stávajú súčasťou polokalku, majú rozličnú povahu. V mnohých prípadoch je rómskym komponentom dvojslovného termínu, či už určované substantívum alebo určujúce adjektívum, slovo v priamom význame zachytenom v slovníkoch (*pravnicko dženo* ‚právnická osoba‘, *supisno gin* ‚súpisné číslo‘, *žuži vyplata* ‚čistý plat‘, *čhavorikane jasli* ‚detské jasle‘, *themutni dotacija* ‚štátna dotácia‘). Oveľa častejšie sa však bežný význam rómskeho slova v dvojslovnom termíne obohacuje o ďalšie viac alebo menej príbuzné významy, ale aj o nepríbuzné významy. Napríklad substantívum *than* ‚miesto‘, ‚domov‘ nadobúda ako súčasť odborného termínu aj príbuzné významy ‚priestor‘ (*administrativno than* ‚administratívny priestor‘), ‚plocha‘ (*odačhavno than* ‚odstavná plocha‘) či ‚územie‘ (*ba-*

ropaňakero than ‚inundačné územie‘), no v odbornom termíne *bibachtalo than* ‚havarijný stav‘ má význam ‚stav‘. Lexéma *sikhaviben*, ktorej v slovníkoch zodpovedá slovenský ekvivalent ‚(po)učenie‘ (popri ‚úkaz; znamenie‘), v terminologickom slovníku nadobúda význam ‚vzdelávanie‘ (*adaptačno sikhaviben* ‚adaptačné vzdelávanie‘). Podobne druhý komponent v termíne *epidemiologicko sikhľiben* ‚epidemiologická štúdia‘ má v K³ slovníku ekvivalent ‚učenie‘. K obohacovaniu pôvodného významu dochádza rovnako aj pri adjektívach. Napríklad *agorutno* v H ‚krajný; posledný‘ má v dvojslovnom termíne nasledujúce významy: *agorutno prijemcos* ‚konečný príjemca‘, *agorutno fizicko stavos* ‚pôvodný fyzický stav‘. V termíne *bibachtalo than* ‚havarijný stav‘ sa význam už aj tak mohovýznamového adjektíva *bibachtalo* (v H ‚nešťastný‘, ‚nepožehnaný‘; ‚neprístojný‘; ‚zlý‘, ‚ničomný‘; ‚nebezpečný‘, ‚neblahý‘; ‚neužitočný‘) rozširuje o ďalší význam ‚havarijný‘. Lexikálny význam rómskeho komponentu dvojslovného termínu býva často značne posunutý oproti významom uvedeným v slovníkoch, dokonca s ním vôbec nesúvisí. Napríklad pri lexéme *džid'aripen* v termíne *dočasno džid'aripen* ‚dočasné používanie‘ sa v K uvádza ekvivalent ‚obživa‘; ‚výživa‘. Rovnaký význam sa uvádza aj v H, kde však je tvar *džid'ariben*. Oba tvary uvedeného abstraktného substantíva sú odvodené od slovesa *džid'arel* ‚živiť‘, pričom ekvivalentom slovenského slovesa ‚použiť‘ je v H *použivinel*, reg. *chasňarel*, v K *chasňarel*. Podobne priamym významom abstraktného substantíva *mukhl'ipen* uvedeným v slovníku je v H ‚zvyšky jedla‘, ale v termíne *posudkos pal mukhl'ipen* ‚posudok o odkázanosti‘ má toto slovo celkom odlišný, nesúvisiaci význam ‚odkázanosť‘. K takýmto posunom vo význame, niekedy značným, dochádza aj pri adjektívach. Napr. slovníkový význam adjektíva *darangutno* je v K ‚bojzlivý‘ (od *dar* ‚strach‘, *daral* ‚báť sa‘), no v odbornom termíne sa používa vo význame ‚nebezpečný‘ (*darangutňi latka* ‚nebezpečná látka‘).

Niekedy odborný termín obsahuje rómske slovo v rozšírenom význame aj v takých prípadoch, keď sa v bežnej lexike zachytenej v slovníkoch uvádza iné slovo ako ekvivalent slovenského slova. Napríklad k slovenskému termínu ‚pobyť‘ sa v K, H, aj v B uvádza rómsky ekvivalent *ačhiben*, no v terminologickom slovníku je dvojslovný termín ‚prechodný pobyt‘ ako *prechodno bešiben*, pričom priamym významom slova *bešiben* je slovenský ekvivalent v K ‚sídlo, usadlosť, bývanie‘, v H ‚bývanie; obydlie, osada, sídlisko‘. Podobným príkladom je termín *krovakeri bar* ‚krovitý porast‘. V K nájdeme aj pomenovanie *barad'ipen* ‚porast‘, pričom slovenským ekvivalentom k pomenovaniu *bar* je v K ‚ohrada‘.

Vo viacerých prípadoch sa autori pri vytváraní termínu, či už jednoslovného alebo viacslovného, pokúsili dotvoriť domáci náprotivok k slovenskému termínu prostredníctvom neologizmu (Rácová, 2000). Pri utváraní neologizmov je motivácia niekedy viac, inokedy menej zreteľná. Neologizmy sú najčastejšie utvorené

³ V odkazoch na slovníky sa používajú skratky K pre slovník A. Koptovej a M. Koptovej, H pre slovník M. Hübschmannovej et al. a B pre slovník J. Berkého et al.

odvodzovaním. Napríklad neologizmus *chabiben* v termíne *školakero chabiben* ‚školské stravovanie‘ je odvodený pomocou sufixu *-iben* od substantíva *chaben* ‚jedlo, pokrm‘. Derivácia sa uplatňuje napr. pri tvorbe nových pomenovaní osôb ako *geñibnaskero* ‚čitateľ‘ < *geñiben* ‚čítanie‘, niekedy ju sprevádza zmena slovného druhu ako napríklad v termíne *irišagutno* ‚zapisovateľ‘ < *irišagutno* ‚zapísaný‘, *irišagos* < ‚písanie‘. Derivačnú motiváciu spolu so sémantickou motiváciou nájdeme v neologizme *avričhiviben* ‚odpad‘ < *avri* ‚von‘ + *čhivel* ‚hodiť‘ = ‚vyhodiť‘. Termín *šeral'ipen* v dvojslovnom pomenovaní *krizovo šeral'ipen* ‚krízové riadenie‘ vznikol spojením derivácie a sémantickej motivácie (metonymie): *šeral'ipen* ‚riadenie‘ < *šeralo* ‚predstavený‘ < *šer* ‚hlava‘. Podobne termín *oprethodo* ‚nadriadený‘ < *opre* ‚hore‘ + *thodo* ‚položený; stanovený, pridelený‘. No pri niektorých neologizmoch zreteľná motivácia chýba. Ako príklad môže poslúžiť neologizmus *čhind'ipen* ‚nesúlad‘. Tento termín sa v K nachádza vo význame ‚podlomenie, zrezanie‘, v H ‚jazva‘ < *čhinel* ‚krájať, rezať; sekať‘. Nezreteľnú motiváciu má aj odborný termín *telethod'ipena* ‚podmienky‘ v dvojslovnom termíne *balvaleskere telethod'ipena* ‚poveternostné podmienky‘ utvorené od adjektíva *telethodo* ‚podriadený‘ a mnohé ďalšie.

Medzi polokalky treba zaradiť aj jednoslovné termíny, ktorých význam modifikujú prevzaté prefixy. Napríklad neologizmus *thoviben* (< *thovel* ‚položiť; priložiť; dať‘) rozšírený o prevzaté predpony nadobúda nasledujúce významy: *podthoviben* ‚podmienka‘, *prithoviben* ‚prípojka‘; ‚príspevok‘ *rozthoviben* ‚rozmiestnenie‘, *zathoviben* ‚vrstva‘, ‚založenie‘, ‚zriadenie‘.

KALKY

Viacslovné odborné termíny sa utvárajú aj kalkovaním, teda prekladom slovenských termínov. Vznikajú tak nehybridné viacslovné pomenovania utvorené z rómskych slov. Podobne ako pri polokalkoch, rómske slovo sa v termíne môže nachádzať v slovníkovom význame, v rozšírenom význame, alebo ním môže byť neologizmus vytvorený z rómskych základov. Napríklad dvojslovný termín *lovengero zoral'ipen* ‚finančná spoľahlivosť‘ je utvorený z rómskeho adjektíva *lovengero*, ktorého pôvodný význam ‚peňažný‘ sa rozšíril o príbuzný význam ‚finančný‘, a slovníkový význam abstraktného substantíva *zoral'ipen* ‚sila; moc; pevnosť, tuhosť, prenesene aj odhodlanosť‘ sa rozšíril o význam ‚spoľahlivosť‘. Oba komponenty sú neologizmy napr. v termíne *darangutno avričhiviben* ‚nebezpečný odpad‘.

TROJSLOVNÉ TERMÍNY

Podobný charakter ako dvojslovné termíny majú aj trojslovné termíny. Ojedinele ich tvoria buď čisto prevzaté slová (*krajoskero dopravakero urados* ‚krajský dopravný úrad‘), alebo čisto rómske slová (*bijekhetano solachardo ajsipen* ‚bezpo-

dielové vlastníctvo manželov‘, *zaarakhardo pašalipnaskero koter* ‚chránená krajinná oblasť‘), ale najčastejšie sú to čiastočné kalky (*dočasno ačhavibnaskero priačhiben* ‚dočasné stavebné povolenie‘, *centralno lovengero kher* ‚centrálna banka‘).

PREDLOŽKOVÉ VÄZBY VO VIACSLOVNÝCH TERMÍNOCH

Popri jednoslovných a viacslovných termínoch vznikajú aj termíny obsahujúce predložky. Zvyčajne je to v prípadoch, keď má termín viac ako dva komponenty (*druhos vaš daňakero keriben* ‚druh daňovej činnosti‘, *sprava vaš gaveskero barvalipen* ‚správa obecného majetku‘, *čudalno chasňariben predal thanesekro drom* ‚osobitné používanie miestnej komunikácie‘, *osobitno prikeriben ko uplatňiben ki daňa* ‚osobitná úprava uplatňovania dane‘). Výnimkou však nie je ani predložková väzba v dvojslovnom termíne (*emisia vaš hangos* ‚emisia zvuku‘, *overovatelis ki zapisnica* ‚overovateľ zápisnice‘) a pod.

OPISY

Niektorým slovenským termínom zodpovedá v rómskom terminologickom slovníku opis, napríklad *manuš so poťinel* (človek, čo platí) ‚platiteľ‘; *manuš so del* (človek, čo dáva) ‚poskytovateľ‘; *manuš so anglal kerd’a avričhiviben* (človek, čo vyrobil odpad) ‚pôvodca odpadu‘; *sikhl’ariben sar te lekhavel* (poučenie ako napísať) ‚poučenie na vyplnenie‘; *cikñi chañig so mel’arel luftos* (malý zdroj, čo znečisťuje ovzdušie) ‚malý zdroj znečisťovania ovzdušia‘ a pod.

NEJEDNOZNAČNOSŤ A NEUSTÁLENOSŤ RÓMSKEJ ODBORNEJ TERMINOLÓGIE

Pre analyzované rómske termíny je charakteristická veľká nejednoznačnosť a neustálenosť. K nejednoznačnosti odborných termínov prispieva používanie mnohovýznamových slov, navyše často obohatených o ďalšie významy. Popri už vyššie uvedených príkladoch to možno v skratke ilustrovať na mnohovýznamovom substantíve *koter/kotor* (v H ‚kus; diel; podiel; časť; štvrť; záplata; doba, obdobie‘), ktoré má v dvojslovnom termíne aj ďalšie významy, napr. *dromeskero kotor* ‚cestný orgán‘, *vachtoskero kotor* ‚časový úsek‘; *koter andre čhavorikañi cikñi škola* ‚oddeľovanie v detských jasliach‘, *koter (andro daňovo priznañje)* ‚oddiel (v daňovom priznaní)‘, *odrachindo kotor* ‚odpočítateľná položka‘ a ďalšie.

Nejednoznačnosť viacslovného termínu osobitne vystupuje do popredia pri jeho utvorení pomocou abstraktného substantíva *keriben* odvodeného od kategoriálneho slovesa *kerel* ‚robiť‘. Toto veľmi všeobecné abstraktné substantívum v spojení s určujúcim komponentom nadobúda celú škálu významov: ‚činnosť‘ (*zarodkerdo keriben* ‚zárobková činnosť‘), ‚používanie‘ (*obmedziben ko keriben* ‚obmedzenie po-

užívania‘), ,spôsobilosť‘ (*obmedziben ko keriben le čačikane ukonenca* ,obmedzenie spôsobilosti na právne úkony‘), ,opatrenie‘ (*arakhibnaskero keriben* ,ochranné opatrenie‘), ,konanie‘ (*konkurzno keriben* ,konkurzné konanie‘), ,obsluha‘ (*keriben kharatar aparatos* ,obsluha zariadení‘), ,obstarávanie‘ (*karibnaskeri cena* ,obstarávacía cena‘), ,riešenie‘ (*technicko keriben* ,technické riešenie‘), ,služba‘ (*opatrovateľsko keriben* ,opatrovateľská služba‘), ,spôsob‘ (*chulajipnaskero keriben* ,hospodársky spôsob‘), ,nakladanie‘ (*poťiben vaš keriben le odpadoha* ,poplatok za nakladanie s odpadom‘), ,úprava‘ (*opruno keriben* ,povrchová úprava‘, *pañutno keriben* ,vodárenská úprava‘), ,pôsobnosť‘ (*gaveskero keriben* ,pôsobnosť obce‘), ,užívanie‘ (*čačipen pedal dodžido keriben* ,právo doživotného užívania‘), ,plnenie‘ (*dochudňardo vaš keriben* ,prijemca plnenia‘), ,výroba‘ (*phuvakero keriben* ,poľnohospodárska výroba‘), ,úkon‘ (*peskroobslužno keriben* ,samoobslužný úkon‘), ,tvorba‘ (*keriben pro prikerdo koter* ,tvorba opravnej položky‘), ,príprava‘ (*odborno keriben* ,odborná príprava‘) a ďalšie.

Dostatočne rozlišujúco nepôsobí ani spojenie abstraktného substantíva *keriben* s bližšie určujúcim slovom. Napr. bez širšieho kontextu sa nedá určiť, či má termín *gaveskero keriben* význam ,pôsobnosť obce‘, ,činnosť obce‘, ,konanie obce‘, ,opatrenie obce‘ a pod.

Nejednoznačnosť odborného termínu spôsobuje aj vysoká homonymia tvarov adjektív vo funkcii určujúceho komponentu vo viacсловnom pomenovaní. Napríklad adjektívum *odrachindo* môže mať význam ,odpočítaný‘ (*odrachindi daňa* ,odpočítaná daň‘) aj ,odpočítateľný‘ (*odrachindo koter* ,odpočítateľná položka‘), adjektívum *poťibnaskero* má význam ,platový‘ (*poťibnaskeri trjeda* ,platová trieda‘) aj ,platobný‘ (*poťibnaskero vimeris* ,platobný výmer‘), *iribnaskero* môže mať význam ,písací‘ (*iribnaskero aparatos* ,písací stroj‘), ,pisársky‘ (*iribnaskeri buťi* ,pisárska práca‘) aj ,písomný‘ (*iribnaskeri forma* ,písomná forma‘) a pod.

Popri nejednoznačnosti odborných termínov, a teda ich sťaženej reprodukovateľnosti, je pre analyzovanú rómsku odbornú terminológiu príznačná aj vysoká miera neustálenosti. Tá sa prejavuje už pri adaptácii prevzatí zo slovenčiny, ktoré sa stávajú jej súčasťou. Napríklad v ortografii sa nedôsledne adaptujú slovenské dvojhlásky (*emisia/emisija*, *porjadkos/poriadkos*, *prjestupkos/priestupkos*), graféma *x* (*praxa/praksa* ,prax‘, *telefaxos* ,telefax‘, *exekutoris* ,exekútor‘), nedochádza vždy k zjednodušovaniu geminát (*preddavkos* ,preddavok‘), pri ortoepickej adaptácii sa dôsledne nezaznačuje mäkká výslovnosť (*dedičis* ,dedič‘). V terminologickom slovníku sa dôsledne nezachováva ani pravidlo, že prevzaté adjektíva sa integrujú do rómciny pomocou sufixu *-o* v mužskom aj ženskom rode (*učtovňi knižka* ,účtovná kniha‘, *vkładno knižka* ,vkladná knižka‘, *uradňi čhib* ,úradný jazyk‘).

Veľká neustálenosť je zjavná aj pri tvorbe termínov. Prejavuje sa vo výskyte rozličných podôb pomenovania alebo odlišných pomenovaní toho istého obsahu, pričom môže ísť o celé viacсловné pomenovanie alebo len o jeho časť. Napríklad pri viacerých pomenovaniach jedného myšlienkového obsahu v terminologickom slov-

níku nájdeme prevzaté slovo a neologizmus: *hodnota/bararipen* s významom ‚hodnota‘ (*lovengeri hodnota* ‚finančná hodnota‘ – *nahradno bararipen* ‚náhradná hodnota‘), alebo *banka/lovengero kher* s významom ‚banka‘ či *verejno/sakoneskero* s významom ‚verejný‘ (*verejno pañutno* ‚verejný vodovod‘ – *sakoneskeri kanalizacija* ‚verejná kanalizácia‘) a mnohé ďalšie. Inokedy sa popri prevzatom slove a neologizme objavuje aj bežné slovníkové slovo, často v obohatenom význame: *avričhiviben*, *odpados*, *džungipen* (‚špina, smetie‘) ‚odpad‘ (*bibachtalo odpados* ‚nebezpečný odpad‘, *avričhivibnaskero katalogos* ‚katalóg odpadu‘, *žužard'i pal džungale paña* ‚čistička odpadových vôd‘), alebo sa popri prevzatom slove použije aj rómske slovo s rozšíreným významom: *majetkos/barval'ipen/chulajišagos* ‚majetok‘ (*gaveskero majetkos* ‚majetok obce‘, *hmotno barval'ipen* ‚hmotný majetok‘, *sprava themeskero chulajišagos* ‚správa majetku štátu‘), *zdrojos/chañig* ‚zdroj‘ (priamy význam pomenovania *chañig* je ‚studňa‘) a pod.

Ďalším príkladom neustálenosti je utvorenie viacerých neologizmov na pomenovanie jedného myšlienkového obsahu. Napríklad ekvivalentom k slovenskému termínu ‚spôsobilosť‘ sú neologizmy *džanl'ipen*, *džanl'iben*, *ajsipen*, *moresiben*, ale aj všeobecné abstraktné substantívum *keriben*: *odborno džanl'ipen/džanl'iben/ajsipen* ‚odborná spôsobilosť‘, *telesno moresiben* ‚telesná spôsobilosť‘, *obmedziben ko keriben le čačikane ukonenca* ‚obmedzenie spôsobilosti na právne úkony‘.

Alebo naopak, jedným termínom sa označuje viacej významovo príbuzných, ale aj významovo nepríbuzných myšlienkových obsahov. Napríklad pomenovanie *keribnaskero* odvodené od abstraktného substantíva *keriben* sa používa vo význame ‚prevádzka‘ (*keribnaskeri pro phuvakere komunikaciji* ‚prevádzka na pozemných komunikáciách‘), ‚prevádzkareň‘, ‚prevádzkovateľ‘ (*motoriskero keribnaskero* ‚prevádzkovateľ vozidla‘), ‚prevádzkový‘ (*keribnaskero d'ivesutno* ‚prevádzkový denník‘). Termínom *džanl'ipen* sa pomenúva ‚predpoklad‘ (*manušeskero džanl'ipen* ‚osobnostný predpoklad‘), ‚spôsobilosť‘ (*odborno džanl'ipen* ‚odborná spôsobilosť‘), ‚oznámenie‘ (*džanl'ipen pal o agorisardo zarodkeriben* ‚oznámenie o ukončení podnikania‘), ‚znalosť‘ (*odborno džanl'ipen* ‚odborná znalosť‘). Alebo termín *rodkeriben* označuje ‚podnikanie‘ aj ‚bádanie‘, termín *mukhl'ipen* pomenúva ‚odkázanosť‘ aj ‚povolenie‘. Termínom *ajsipen* sa označuje ‚vlastníctvo‘ (*priemiselno ajsipen* ‚priemyselné vlastníctvo‘) aj ‚spôsobilosť‘ (*odborno ajsipen* ‚odborná spôsobilosť‘), adjektívum *zaarakhardo* sa používa vo význame ‚chránený‘ (*zaarakhardo than/kvitkos/džviros* ‚chránené územie/rastlina/živočích‘ aj ‚zabezpečovací‘ (*zaakharde bu'a* ‚zabezpečovacie práce‘) a pod.

Na neustálenosť rómskej terminológie ďalej poukazuje aj používanie variantných podôb termínov na pomenovanie rovnakého obsahu, napríklad: *iribnaskeri forma* ‚písomná forma‘ oproti *irind'i informácia* ‚písomná informácia‘ alebo *daňovo povinos'ta* popri *daňakeri povinos'ta* ‚daňová povinnosť‘, *daňovo bonusis/daňakero bonusis* ‚daňový bonus‘, *džiduno pašal'ipen* popri *dživipnaskero pašal'ipen* ‚životné prostredie‘ a mnohé ďalšie.

Na druhej strane stojí za povšimnutie, že zriedkavo sa v terminologickom slovníku odlišnými tvarmi adjektíva rozlišuje sémantická motivácia pomenovania. Napríklad *plinovo spotrebičis* ‚plynový spotrebič‘ (teda spotrebič na plyn) oproti *plinoskero chulajipen* ‚plynové hospodárstvo‘ (teda hospodárstvo súvisiace s plynom), *pitno paňi* ‚pitná voda‘ (voda, ktorú možno piť) oproti *pijlo režimos* ‚pitný režim‘ (príjem tekutín).

ZÁVER

Výraznou črtou rómskej administratívno-právnej odbornej terminológie v analyzovanom slovníku je veľké množstvo prevzatí zo slovenčiny integrovaných do rómskeho jazyka prostredníctvom ortograficko-ortoepickej, morfematickej a morfolologickej adaptácie. Slovenské prevzatia slúžia ako samostatné termíny alebo sú súčasťou viacslovných pomenovaní, najčastejšie dvojslovných – polokalkov. Výnimkou nie je ani ich použitie v trojslovných termínoch a vo viacslovných termínoch obsahujúcich predložkovú väzbu. Rómske slová v analyzovaných termínoch majú buď priamy slovníkový význam, alebo sú použité v rozšírenom význame. Pomerne početné sú aj neologizmy. Charakteristickou črtou analyzovanej terminológie je homonymia tvarov adjektív. Ďalšou charakteristickou črtou je pomerne vysoká miera neustálenosti, o ktorej svedčia už nedôslednosti pri integrovaní prevzatí, ale najmä používanie rozličných termínov na pomenovanie rovnakého myšlienkového obsahu, jedného termínu na označenie viacerých myšlienkových obsahov a variantných podôb termínu na pomenovanie rovnakého obsahu.

Bibliografia

BERKY, Ján – PROKOP, Jozef st. – STOJKA, Michal: Slovensko-rómsky, rómsko-slovenský slovník. Bratislava: Štúdio -dd- 1996. 636 s.

CINA, Stanislav – KALIÁŠ, Štefan – SAMKO, Milan – RUSNÁKOVÁ, Jurina – ADAM, Matej: Slovensko-rómsky terminologický slovník. Bratislava: Úrad splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny 2012. 135 s. Dostupné na: http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/5957_slovensko-romsky-terminologicky-slovník.pdf.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena – ŠEBKOVÁ, Hana – ŽIGOVÁ, Anna: Rómsko-český a česko-rómský kapesní slovník. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1991. 651 s.

KOPTOVÁ, Anna – KOPTOVÁ, Martina: Slovensko-rómsky, rómsko-slovenský slovník. Slovačiko-romano, romano-slovačiko lavustik. Slovačiqo-rromano, rromano-slovačiqo lavustik. Košice: Lartarto, s. r. o., 2011. 814 s.

RÁCOVÁ, Anna: Rómske základy ako zdroj neologizácie v slovenskej karpatskej rómčine. In: Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Ed. K. Buzássyová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2000, s. 45 – 51.

RÁCOVÁ, Anna: The First Use of the Romani Language in Government Documents in Slovakia. In: Asian and African Studies, 2010, Vol. 19, No 2, pp. 331 – 343.

RÁCOVÁ, Anna: Abstract Nouns in Slovak Romani. In: *Asian and African Studies*, 2012, Vol. 21, No 2, pp. 125 – 151.

RÁCOVÁ, Anna: Uplatňovanie rómčiny ako jazyka národnostnej menšiny na Slovensku. Introducing Romani as a National Minority Language in Slovakia. In: *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch* 21. – 22. 5. 2014 v Bratislave. Eds. J. Wachtarczyková – L. Satinská – S. Ondrejovič. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2015a, s. 302 – 319.

RÁCOVÁ, Anna: Tvorenie abstraktných názvov deja v slovenskej rómčine. In: *Jazykovedné štúdie XXXII. Prirodzený vývin jazyka a jazykové kontakty*. Eds. K. Balleková – L. Králik – G. Múcsková. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2015b, s. 446 – 454.